Nagy Péter Tibor

AZ „EREDENDŐ BŰN” A 90-ES ÉVEK ELEJÉN

Lehetséges-e egy tipikusan teológiai, illetve eszmetörténeti eszközökkel leírható hittétel – az eredeti bűnben való hit – tudati jelenlétét vallásszociológiai módon megragadni?[17] *A Jézus projektum* szerzője, aki nemhogy a hittételeket, de a keresztény ember hite szerint konkrét történeti időben és helyen *megtörtént* csodákat is szociológiai szociálpszichológiai rekonstrukciós vizsgálatban elemezhetőként mutatta be, vélhetőleg helyesli a kísérletet.[18]

Először is tisztáznunk kell, hogy milyen értelemben tárgya a vallásszociológiának egy konkrét hittétel ismerete, illetve elfogadása.

Az empirikus vallásszociológia az 1960-as évek óta meglehetősen egységesen úgy gondolja, hogy a vallásosságnak különböző dimenziói vannak, s ezeket a dimenziókat külön-külön kell mérni. A Lenski-féle négy dimenzió (rituális részvétel, doktriner ortodoxia, vallási élmény és felekezetmegnevezés) (Lenski, 1961), majd Glock és Stark öt dimenziója (hiedelmek, vallásgyakorlat, élmény, ismeretek, konzekvenciák) (Glock & Stark, 1965) kínál keretet ma is a „külön méréshez” (Berger, 2001; Molokotos & Liederman, 2002; Monahan, 2003; Nagy, 2000; Szántó, 1998; Tomka, 1999).

Az eredendő bűnben való hit az egyik dimenziórendszerben a „doktriner ortodoxia”, a másikban egyrészt a „hiedelmek”, másrészt a „vallási ismeretek” körébe tartozik (Sommerville, 2002).

---

[17] A nem túl gyakori – vallásszociológiai kutatóközpontunk http://www.wesley.hu/szervezet/wesley-egyhaz-es-vallasszociologiai-kutatokozpont-wesz esetében mindenesetre ez idáig példátlan – kísérletbe azért kezdtünk bele, mert Hubai Péter és Majsai Tamás *Bűn – vallás és kegyelem* címmel 2012 tavaszán konferenciát szervezett a WJLF-en. (http://konferenciakalauz. hu/konferenciak/15516-b-n-vall-s-s-kegyelem) Noha az előadás végül nem hangzott el, a kihívás tovább munkált bennem.

[18] A kötet a rekonstrukciós ötletet nem a vallásszociológusnak, hanem a Comulusként megnevezett szereplőnek tulajdonítja, aki mögött Balogh Zoltán fiatalon elhunyt szociológust sejthetjük.

Első hipotézisként feltételezhetjük, hogy az eredendő bűn *nem áll* összefüggésben a vallásgyakorlattal, nem függ össze transzcendens élményekkel, nincsenek szisztematikus konzekvenciái, a nagy keresztény vallások közül mindegyikhez kapcsolódik. Viszont elég nehéz lenne értelmezni az eredendő bűnben való hitet olyan embernél, aki nem hisz Istenben, illetve aki semmit nem tud a Bibliában leírt eredeti bűnről, vagy abban a formájában, ahogy azt Mózes könyve tartalmazza, vagy abban, ahogyan az attól való megváltásra az evangéliumok utalnak.

Tudomásunk szerint az eredendő bűnben való hitről Magyarországon ez idáig egyedül az 1991-es ezerfős, reprezentatív Tárki-kutatás érdeklődött, s a néhai Szántó János részben posztumusz művén kívül tudtom szerint nem dolgozódott fel. Jelenleg a Tárki-adatbázisban TDATA-D06 jelzés alatt férhető hozzá – most is ehhez nyúltunk (Szántó, 1998).

A kérdésre elég nagy volt a válaszolási hajlandóság, a megkérdezettek alig több mint 2%-a nem adott értelmezhető választ. A népesség kicsit több mint *fele nem hisz* az eredendő bűnben, míg a másik fele hisz: a nem hívők között a markáns álláspontot képviselők jelentik a többséget, ezzel szemben az eredendő bűnben hívők között fele-fele arányban oszlik meg az egyértelműen és bizonytalanul hívők csoportja (1. táblázat).

1. táblázat. Hisz-e az eredendő bűnben?

	Fő	Százalék
Nem válaszol	17	1,7
1 nem	389	39,0
2 úgy érzi, nem	139	13,9
3 úgy érzi, igen	227	22,8
4 igen	221	22,1
Összesen	993	99,5
Válaszhiány	5	,5
Összesen	999	100,0

Forrás: Tárki-TDATA-D06

Látszólag tehát az eredendő bűnben való hit arányai hasonlatosak, mint a hívőségi önbesorolásé általában. Sok kutatás mutatta ugyanis a nyolcvanas években, hogy amennyiben az embereknek igen/nem válaszalternatívával kell meghatározniuk, hogy hívők-e vagy sem, akkor a nem hívők enyhe többségben voltak (Szántó, 1998). Amikor pedig a vallásossági öndefiníció

többfokozatú skálává alakult, akkor az egyház tanítását követő végponton 10–20% közötti nagyságrendet mértek, a nem hívő végponton pedig 20–30% közötti nagyságrendet. Középen a lakosság felét a nehezen értelmezhető (inkább a templomjárási gyakorisággal tovább darabolható) tömb a maga módján vallásosaké helyezkedett el (Kovács, 2002). Az, hogy az egyházias hívők kisebb csoportot alkotnak, mint a markánsan nem hívők, szintén párhuzamosnak tűnik azzal, ahogyan az eredendő bűnben való hit és nem hit végpontjai alakulnak.

Ugyanakkor, ha a hívőséggel keresztbe állítjuk az eredendő bűnnel kapcsolatos véleményt, azonnal kitűnik, hogy nincsen determináns kapcsolat. A magukat *nem hívőnek* tartók nem kevesebb mint 31%-a *hisz* az eredendő bűnben, a magukat *hívőnek* tartóknak pedig 36%-a *nem hisz* benne (2. táblázat).

2. táblázat. ***A Hívő embernek tartja-e Ön magát és a Hisz-e az eredendő bűnben* kérdésekre adott válaszok összefüggése**

	1 nem	2 úgy érzi, nem	3 úgy érzi, igen	4 igen	100%
0	45,5%	22,7%	22,7%	9,1%	22
1 nem	53,7%	15,4%	18,2%	12,7%	512
2 igen	23,8%	12,4%	28,8%	35,0%	437
Összesen	40,1%	14,2%	23,1%	22,7%	971

Forrás: Tárki-TDATA-D06

Az eredendő bűnben való hit még a templomjárás gyakoriságával is csak valószínűségi kapcsolatban van. A hetente templomjárók – akiket pedig egyértelműen egyháziasnak szoktak tekinteni – 17%-a nem hisz az eredendő bűnben, s a havonta 1–3 alkalommal templomjáróknak (akiket a vallásszociológia az ünnepi templomjáró kategóriával szemben néha még szintén némiképp egyháziasnak tekint) immár 41%-a nem hisz az eredendő bűnben. Tehát a havi néhányszori templomjárók e vonatkozásban már az ünnepnapi templomjárókhoz hasonlítanak (Phillips, 2004). Ezzel szemben a templomba sosem járóknak is 21%-a hisz az eredendő bűnösségben.

Eredeti, „elemi" logikánk tehát máris hamisnak bizonyult: vannak nem hívő emberek, akik az eredendő bűnben hisznek, nem is kevesen. Nyilvánvaló, hogy körükben érdekes lenne egy kutatást folytatni, részletes beszélgetéssel, ami arra irányul, hogyha nem hisznek Istenben vagy a világ teremtésének történetében, vajon mit értenek eredeti bűn alatt? Vagy elhi-

szik a Bibliát, de úgy gondolják, hogy a Biblia istene halott, vagy legalábbis nem avatkozik dolgainkba – s ez készteti őket a nem vagyok hívő kijelentés megtételére? Vagy úgy gondolják, hogy az eredendő bűn csak egy szó, egy frázis, mely mindössze azt fejezi ki, hogy mindannyian bűnre vagyunk hajlamosak, amelyet sok neveléssel és önneveléssel kell kiölnünk magunkból? (3. táblázat)

3. táblázat. A templomjárási gyakoriság és az eredendő bűnben való hit összefüggése

	1 nem	2 úgy érzi, nem	3 úgy érzi, igen	4 igen	Összesen (100%)
0			–		–
1 soha	54,4%	14,6%	16,0%	14,9%	362
2 ritkábban	45,1%	15,3%	22,6%	17,0%	235
3 évente néhányszor	32,2%	12,4%	30,7%	24,8%	202
4 1–3-szor havonta	20,7%	20,7%	25,9%	32,8%	58
5 hetente	7,8%	9,6%	32,2%	50,4%	115
Összesen	40,0%	14,1%	23,1%	22,7%	972

Forrás: Tárki-TDATA-D06

A jelen kérdőív bázisán is elemezhető kérdést tehetünk fel arra nézve, *melyek azok a szociológiai tolóerők, amelyek az egyébként hívő embereket az eredendő bűnben nem hívők csoportjához kötik* (4. táblázat). Mint a korábbiakból sejthetjük, az egyházi szertartás látogatása összefüggést mutat, de nem determinálja az eredeti bűnben való hitet.

4. táblázat. A magukat hívőnek nevező emberek templomjárási gyakoriságának és az eredendő bűnben való hitének összefüggése

	1 nem	2 úgy érzi, nem	3 úgy érzi, igen	4 igen	Összesen (100%)
0			–		–
1 soha	31,9%	15,9%	20,3%	31,9%	69
2 ritkábban	35,6%	12,6%	27,6%	24,1%	87
3 évente néhányszor	24,0%	11,2%	35,2%	29,6%	125
4 1–3-szor havonta	22,9%	16,7%	22,9%	37,5%	48
5 hetente	8,3%	9,3%	30,6%	51,9%	108
Összesen	23,6%	12,4%	28,8%	35,2%	437

Forrás: Tárki-TDATA-D06

Mivel a továbbiakban túl komplikált lenne az eredendő bűnben való hitet állandóan kereszttáblák formájában értelmezni, megengedünk magunknak egy szakmai pontatlanságot. Noha az eredendő bűnben való hit úgynevezett ordinális változó, azaz az egyes értékek sorrendje kötött ugyan, de a közöttük való távolság nem azonos, elvileg nem számolhatnánk belőle átlagértéket. Gyakorlatilag azonban arra, hogy jelzésül szolgáljon ahhoz, hogy hol érdemes összefüggéseket keresni, ezek az átlagértékek használhatóak: minél magasabb szám kerül egy kategória mellé, az adott aggregátumra annál jellemzőbb, hogy hisz az eredendő bűnben. Ha például a fenti kereszttáblát akartuk volna elkerülni, a következő átlagszámításhoz jutottunk volna (5. táblázat).

5. táblázat. A magukat hívőnek nevező emberek templomjárási gyakoriságának és az eredendő bűnben való hitének összefüggése – alternatív számítás jelzésértékű technikai átlaggal

	Átlag	N	Szórás
0	3,0000	0	0,00000
1 soha	2,5180	70	1,24028
2 ritkábban	2,3986	88	1,20805
3 évente néhányszor	2,6973	125	1,14097
4 1–3-szor havonta	2,7422	48	1,18972
5 hetente	3,2641	107	0,93500
Összesen	2,7527	437	1,16835

Forrás: Tárki-TDATA-D06

Akárcsak a kereszttáblázat tanulmányozása, az átlagszámítás is jól kifejezi, hogy *a nagy ugrás a heti templomjáróknál van, a havonta néhányszor templomjárók értéke – mindkét számítás szerint inkább a lakosságra általánosan jellemző értékkel azonos.* Kíséreljük meg ezek után az eredendő bűnben hívő emberek specifikálását a magukat hívőknek tekintőkön belül! (6. és 7. táblázat)

6. táblázat. A magukat hívőnek nevező emberek felekezeti hovatartozásának és az eredendő bűnben való hitének összefüggése

	Átlag	N	Szórás
1 katolikus	2,7121	338	1,15127
2 református	2,8456	83	1,25447
3 evangélikus	3,4664	12	,76058
Összesen	2,7527	437	1,16835

Forrás: Tárki-TDATA-D06

7. táblázat. A magukat hívőnek nevező emberek iskolázottságának és az eredendő bűnben való hitének összefüggése

	Átlag	N	Szórás
1 nem járt	3,0130	15	1,23381
2 4 v. 6 elemi	3,0452	116	1,08976
3 8 ált. v. 4 polgári	2,8658	119	1,09925
4 szakmunkás, szakisk.	2,3926	100	1,18147
5 befejezett középisk.	2,5168	60	1,19109
6 befejezett főisk., tech.	2,4868	15	1,47979
7 befejezett egyetem	3,0283	11	0,98906
Összesen	2,7527	437	1,16835

Forrás: Tárki-TDATA-D06

A hívő protestánsok valamivel jobban hisznek benne, mint a hívő katolikusok. Ennek értelmezését teológus kollégákra bízom, laikusként a predesztináció, illetve a szabad akarat elfogadásával, s az ebből eredő asszociációs mezővel hoznám kapcsolatba ezt a hitbéli tulajdonságot. (Az, hogy az evangélikusokra sokkal inkább jellemző ez a hit, nem szükséges értelmeznünk, mert igen kevés személyről van szó.)

Az eredendő bűnben való hit az iskolázottság növekedésével együtt csökken. Ez azonban – ekkora mintán – elsősorban az iskolázottsági piramis alsó fele által meghatározott, s ez a három nagy – egyenként 100 fő feletti csoport – nemcsak iskolázottsági piramist jelent, hanem városiasodást és fiatalodást is. Azt mindenesetre bizton állíthatjuk, hogy a szakmunkás végzettségű hívők vannak leginkább körülvéve nem hívőkkel, az ő számukra a leginkább természetes tehát, hogy – noha a transzcendencia elutasítását világnézeti okból nem vállalják, s ezért hívőnek mondják magukat – egy „erősen egyházias ízű dogmát" már elutasítsanak.

Minthogy a középiskolai és felsőfokú végzettségű csoportban magasabb az eredendő bűnben hívők aránya, csábító a gondolat, hogy a vallásosságra általánosságban jellemző „u görbe" (miszerint az iskolázottsági piramis tetején és alján több hívőt találunk, mint középen) ismétlődik meg itt is, azaz a hívő embereken *belül az eredendő bűnben való hit is megoszlik egy tradicionális paraszti-idős népesség és egy tudatosabb középosztálybeli népességre.*

Természetesen az eredeti bűnben való hitet nemcsak az alapvető szociodemográfiai változókkal, hanem a más véleményekkel való kapcsolatában is meg akartuk ragadni. Azt a kérdést tettük fel, hogy a vallásos embereken belül mely véleményekkel függ össze az eredendő bűnben való hit, azaz hol emelkedik az a bizonyos technikai átlagszám három fölé.

Számos nézetcsoport követői között – megint csak a vallásosokon belül – a gazdaságban, az országgyűlésben, a minisztériumokban bízók között 3,5 és 3,85 közötti indexet találunk. A KDNP-szavazók között 3,2-es az indexpont, a kisgazdáknál 3,17-es. 3 és 3,2 közötti indexponttal rendelkeznek azok, akik az élettársi kapcsolat teljes erkölcsi elfogadhatatlanságát vallják, akik több vallásost akarnak a közhivatalokba, akik keveslik a papok hatalmát, akik az abortusz teljes tilalmának álláspontján állnak, akik az élettársi kapcsolatról úgy vélekednek, hogy az nem elégíti ki az érzelmi igényeket, akik a kötelező hittan hívei, s akik az alkoholizmus megelőzésére kevesebbet szeretnének költeni.

Miközben tehát írásunk elején az „eredendő bűn" és a vallásosság különféle hagyományos mutatói közötti összefüggések indeterminráns voltát hangsúlyozhattuk, a végére oda kellett jutnunk, hogy az eredendő bűnben való hit a *vallásos csoporton belül* minden tekintetben a tradicionalizmussal, a konzervativizmussal mutat összefüggést. És megfordítva: azok a hívők, akik nem követik ezeket a tradicionalista, konzervatív eszméket, kevésbé vonzódnak az eredendő bűn elfogadásához is.

A jelenség magyarázata az empirikus szociológia eszköztárával természetesen nem lehetséges, bőséges és mély pszichológiai beszélgetések lennének szükségesek. Erős történelmi példát tudunk arra, hogy egy konkrét dogma elutasítása milyen összefüggésben áll egyéb társadalompolitikai értékekkel, ilyen például a pápai csalatkozhatatlanság, illetve az ördögűzés elutasítása az egyházuknak egyébként elkötelezett hívő csoportok részéről is. De kimutatható kapcsolat van a társadalompolitikai attitűdök és az olyan „vallási" nézetek elfogadása és elutasítása között, mint hogy Jézus megöléséért nem a rómaiak, hanem a zsidók viselik a felelősséget, vagy hogy Jézusban párthus herceget kell látnunk. Vélhetőleg az adott álláspontok e világi asszociációi hozzák létre a kapcsolatot a társadalompolitikai attitűd és a teológiai nézet elfogadása között. Elképzelhető talán, hogy az „eredeti bűn" tana valamiképpen a személyesen nem (csak osztályuk vagy nemzettársaik által) elkövetett bűnökért való bűnhődés elfogadhatatlanságát asszociálja a válaszolók egy részében?

Hivatkozott irodalom

- Berger, P. (2001). Reflections on the Sociology of Religion Today. *Sociology of Religion, 62*(4), 443–454.
- Glock, C. Y. & Stark, R. (1965). *Religion and society in tension*. Chicago, Rand McNally.
- Hegedűs, R. (2000). *A vallásosság alakulása Magyarországon*. PhD-értekezés. http://www.lib.uni-corvinus.hu/phd/hegedus_rita.pdf
- Iannaccone, L. (2004). Never on Sunny Days: Lessons from Weekly Attendance Counts *Journal for the Scientific Study of Religion, 43*(2), 191–207.
- Kamarás, I. (2007). *A Jézus projektum*. Pécs, Pro Pannonia. http://www.wesley.hu /sites/default/files/fajlok/Jezus_p.pdf
- Kovács, A. (2002). Vallás és vallásosság a mai magyar egyetemisták körében. In Nagy P. T. (szerk.): *Oktatáspolitika és vallásszabadság*. Budapest, Új Mandátum. 245–254.
- Lenski, G. E. (1961). *The religious factor; a sociological study of religion's impact on politics, economics, and family life*. New York, Doubleday.
- Molokotos & Liederman, L. (2002). Religion in modern Europe. *Sociology of Religion, 63*(3), 392–393.
- Monahan, S. (2003). Sociology of Religion: Contemporary Developments/Religion in Western Society. *Sociology of Religion*, *64*(4), 525–526.
- Nagy, P. T. (2000). *Járszalag és aréna*. Budapest, Új Mandátum.
- Noffke, J. (2001). Denominational and Age Comparisons of God Concepts. *Journal for the Scientific Study of Religion, 40*(4), 747–756.
- Phillips, R. (2004). Can Rising rates of church Participation be a Consequence of Secularization? *Sociology of Religion, 65*(2), 139–153.
- Sommerville, C. J. (2002). Stark's Age of Faith Argument and the Secularization of Things: A Commentary. *Sociology of Religion, 63*(3), 361–372.
- Szántó, J. (1998). *Vallásosság egy szekularizált társadalomban*. Budapest, Új Mandátum.
- Tomka, M. (1999). A magyar vallási helyzet öt dimenziója. *Magyar Tudomány, 44*(5), 549–559.
- Tomka, M. (1991). *Magyar katolicizmus*. Budapest, OLI KTA.